

Károly Adrienn¹

Kárász Karolina Általános Iskola,
Horgos, Szerb Köztársaság

Az első Szabadkán terjesztett képes újság (melléklet): a *Vasárnap* (1891–1892)²

Prvi ilustrovani dodaci novine distribuirane u Subotici:
Vasárnap (1891–1892)

Vasárnap (1891–1892), the First Picture Magazine (Supplement)
Published In Szabadka

Absztrakt

Az 1883 januárjában induló, főképp társadalmi és közművelődési témákkal foglalkozó *Szabadság* hetilap kiadása az 1890-es évek elején anyagi nehézségekkel küzdött. Az előfizetők számának növelését szolgáló megoldást egy képes lap, a *Vasárnap* terjesztésében fedezték fel, melyet az 1891. június 28. és 1892. március 27. között megjelenő lapszámokhoz ingyen csatoltak. E szépirodalmi irányt képviselő melléklet kiemelkedő jelentőséget töltött be Szabadka sajtótörténetében. Az olvasóközönség a helyi kötődésű sajtókiadványok közül először benne találkozhatott korszerű képsokszorosítási technikákkal, a sajtóillusztrálás új formáival. A kutatás a *Vasárnap* kép-

¹ karolyadrienn93@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0008-0688-5969>

² A kutatást a Délvidékért „Kiss” Alapítvány pályázati rendszere támogatta a Magyar Tudományos Akadémia közreműködésével. A tanulmány a Vajdasági Magyar Akadémiai Tanács 14. Vajdasági Magyar Tudós-találkozóján előadásként hangzott el 2024. április 13-án.

anyagát rendszerezve, valamint a fotóhasználat jellemzőit elemezve tárgyalja a közölt grafikai elemek eredetét, a nyomdai klisék elkészítésének eljárásait és kivitelezőit, illetve a szerkesztési (újságoldalakon való elhelyezés, méret, tördelés) és tartalmi (a grafikai elemek tárgya, szerepe, szöveges tartalomhoz való kötődése) sajátosságokat. Végezetül a fotók kapcsán elkülöníti a fényképes illusztráció, az eseménykép és a fotóriport fogalmakat.

Kulcsszavak: sajtótörténet, fotóhasználat, képes lap, *Vasárnap*, Szabadka

Szabadka első fotókat közlő sajtóorgánuma a *Szabadság*³ szépirodalmi mellékleteként megjelenő *Vasárnap* volt, mely az 1891. június 28. és 1892. március 27. közötti lapszámokhoz járt. Az anyalap 1883. január 6-án indult meg a *Szabadkai Közlöny* helyett, bár utóbbi kiadvány ekkor még nem szűnt meg. A *Szabadság* új számait 1890. október 2-áig vasárnaponként bocsájtotta ki, melyet követően a kiadási napok keddel és csütörtökkel bővültek, ám 1893. december 24-étől visszatértek a heti egyszeri, vasárnaponkénti megjelentetéshez (Kolozsi, 1973: 550). A vegyes tartalmú, főképp társadalmi és közművelődési témákkal foglalkozó újság 1891-ben a szépirodalom irányába bővítette tematikáját, és kezdte el vasárnapi számaihoz csatolni a *Vasárnap* képes hetilapot. Az 1891. június 28-án megjelenő első kiadásról a „mutatványt” csatolva, az anyalap címoldalán értesítették az olvasóközönséget: „Meglepetés olvasóinknak. A mai számunkhoz mellékelte »Vasárnap« cz. szépirodalmi képes heti lap ezentúl a »Szabadság« rendes melléklete lesz, s azt előfizetőink teljesen ingyen kapják. [...] A »Vasárnap« 2-ik száma júl. 12-iki lapunkhoz lesz mellékelve, s aztán minden héten megjelenik »Vasárnap.«”⁴ Majd a vasárnapi lapszámok címoldalának alján vagy a „Mai számunkhoz »Vasárnap« című melléklapunk van csatolva.” feliratot, vagy ennek variációit tüntették fel.

A *Szabadság* olvasócsalogató lehetőséget fedezhetett fel a hetilap terjesztésében,⁵ melyet az 1891. július hónaptól kezdetét vevő, új előfizetési időszakuk előnyeként hirdettek meg: „Ez irodalmi melléklet olvasóink bizonyára örömmel veszik, mert a »Vasárnap« hétről-hétre elbeszéléseket, érdekes apróságokat, népszerűen írt ismeretterjesztő cikkeket, talányokat hoz, s évenként 4 regényt közöl. Képei első rangú művé-

³ A *Szabadság* szerkesztősége és a kiadóhivatala elsőként a Csokonai tér 55. szám alatt volt megtalálható, mely a későbbi években a VII. körí Virág utca 337. szám alá költözött át. A nyomda is folyamatosan változott. Az indulást követően Bittermann Andor nyomdájában készültek az új számok, mely a *Vasárnap* szépirodalmi melléklap megjelenésének idején Székely Simontól Ny. Kardos F. könyvnyomdába került át (Kolozsi, 1973: 90).

⁴ Meglepetés olvasóinknak. *Szabadság*, 1891. június 28., 1.

⁵ Hasonló céllal, a lapkiadás általános jelenségeként a sajtóorgánumokhoz gyakran csatoltak különböző tematikájú (szépirodalmi, ismeretterjesztő) melléklapokat, illetve egyéb mellékleteket (ráadás számok, év végi ajándékok, jutalomképek, hirdetések). E lehetőséggel az 1890-es évek szabadkai kiadványai közül a *Szabadkai Közlöny* és a *Szabadkai Hírlap* időnként élt. A grafikai elemeket tartalmazó mellékleteiket a terjesztés céljából készen kaphatták. A *Bácskai Hírlap* 1899-ben képes irodalmi ajándékkal szolgált előfizető olvasóinak. A kiadvány az *Otthon* címet viselte, aminek tartalmát a legkiválóbb írók és művészek szolgáltatták, amellett, hogy a hölgyeknek divat rovattal is kedveskedett.

szek rajzai után készülnek. / Főtörekvésünk mindig az volt, hogy olvasó közönségünk igényeit kielégítsük, viszont kérjük, hogy a mennyire lehetséges lapunkat terjeszteni szíveskedjenek, hogy lapunk nievauját fokozatosan továbbra is emelhessük”.⁶ A szépirodalmi irányt képviselő melléklet megjelentetésének időszakában a *Szabadság*nak a *Bácskai Ellenőr*, a *Szabadkai Közlöny* és a *Szabadkai Hírlap* szembeni konkurenciával kellett helytállnia. Kiadása állandó anyagi nehézségekkel járhatott, melyre az előfizetési felhívásokban foglaltak engednek következtetni. Kolozsi Tibor sajtótörténész az újságot kifejezetten szókimondónak, nem egyszer közönségesen durva hangnemben megnyilvánulónak titulálja,⁷ mely az olvasókhoz szóló közleményekből tetten érhető. A szerkesztőség az előfizetések megújításának közeledtével még tiszteletteljesen emlékeztette az érdekelteket az újabb befizetés esedékességére, mely hangnem a napok – s feltehetően a várt eredmény elmaradásával –, fokozatosan változott. 1891. október 1-jei számukban a kiadvány előnyei között újfent kiemelkedő helyet kapott a *Vasárnap* képes melléklet. „A lap múltja elég biztosíték arra, hogy a helyi dolgokat kellő megvilágításban adja, hogy a közügyeknek önzetlen és buzgó támogatója, megrójjá kíméletlenül a visszaéléseket, de viszont nem marad adós az elismeréssel sem, ha alkalmat nyújtanak arra. / Külön kedvezményül vasárnaponként egészen önálló szépirodalmi képes mellékletet, a »Vasárnap«-ot adjuk *ingyen*, holott ez a melléklet maga is irodalmi belbeccsel bíró heti lap, mely évenként legalább is négy forintot megér s év végével külön beköthető” – szoltak a méltató szavak.⁸ A szépirodalomra vágyó közönség bevonására szolgáló törekvéseket tovább igazolja, hogy egy, a *Szabadság* részére megírt, „felettébb” érdekes regényt is ígértek az olvasóknak Boross Vilmos tollából, és beharangozó közleményüket azzal a kéréssel zárták, hogy minél többen éljenek az előfizetéssel, „mert minél nagyobb egy hírlap támogatása, annál felvirágzóbb annak az élete is”.⁹ Ám az előfizetési nyugták szétküldése nem hozta meg a kívánt eredményt, hiszen az azt követő számokban gyakran panaszkodtak a kiadás pénzügyi nehézségeire. „Miután sokan hátralékban vannak, sőt többen találkoznak, a kik egész évre sem fizettek, de a lap küldését mégis megkívánják, megkérjük az illetőket, hogy mondjanak fel, vagy fizessenek, mert csak nem kívánhatják, hogy a drága nyomdaköltséget mi fizessük, s ők ingyen olvassanak. Nagy baj az, hogy vannak éveken át hátralékosok, kiket most már perelni leszünk kénytelenek.”¹⁰ A *Vasárnap* szépirodalmi melléklet – úgy tűnik – nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, és nem javított az újság anyagi helyzetén. Ezt támasztja alá az a tény, hogy a kiadás az 1891. december 1-jei lapszámtól Székely Simon nyomdájából átkerült Ny. Kardos F. szabadkai könyvnyomdájába. A következő előfizetési felhívásukban, 1891. december végén már jóval szerényebben fogalmaztak, és már nem tértek ki a vasárnapi ingyenes mellékletre: „Másfél évtizedet gázoltunk, sok baj, sok csalódás érte lapunkat, de azért újtjáról le nem tért soha. Tévedhettünk, de a hibát iparkodtunk jóvá tenni. / Nekünk

⁶ Előfizetési felhívás. *Szabadság*, 1891. június 28., 1.

⁷ Megállapítását alátámasztó cikkeket lásd bővebben: Kolozsi, 1976: 90–100.

⁸ Olvasóinkhoz. *Szabadság*, 1891. október 1., 1.

⁹ Olvasóinkhoz. *Szabadság*, 1891. október 1., 1.

¹⁰ *Szabadság*, 1891. október 8., 2.

nincsenek külön ígéreteink, múltunk nyitott könyv a közönség előtt, csupán annyit ígérünk hogy jövőnk hasonló lesz a múlthoz. / Kérjük lapunk terjesztését és az előfizetések megújítását, mi tőlünk telhetőleg iparkodni fogunk a pártolást továbbra is kiérdemelni”.¹¹

A *Vasárnap* fennmaradt példányait átlapozva elmondható, hogy igazán igényes, szépen tördelt, s sokszínű tartalmat nyújtó kiadványról van szó, mellyel szemben olyan alapvető hiányosságokra is figyelhetünk, mint a kiadás pontos napjának, valamint a szerkesztő és a nyomda nevének elhagyása, holott az anyalap rendszeresen megnevezte a felelős szerkesztőt, a kiadótulajdonos és a nyomda kilétét. Kolozsi Tibor, Szabadka sajtótörténésze utóbbiakból fakadóan azt a következtetést vonja le, hogy meglehet, hogy a hetilap nem is Szabadkán, hanem Budapesten készült, és más lap(ok) mellékleteként szintén megjelent (Kolozsi, 1973: 486). A feltevést indokolja, hogy a grafikai elemekkel ellátott újságok lapszámról lapszámra rendkívül nagy mennyiségű új képet igényeltek, illetve magas előállítási költségekkel jártak (Révész, 2016: 130), melyet a *Szabadság* kiadási nehézségei nem engedtek volna meg. A *Vasárnap* szépirodalmi jellegéhez híven változatos műfaji reprezentációt nyújtott. Hasábjain megjelentek hazai és fordított versek, elbeszélések, jelenetek, karcolatok, életrajzok, igaz történetek, beszélgetések, beszámolók, levelek, bohókás mesék, dalok, regényvázlatok, mondák, de a szépirodalmi műveken túl orvosi tanácsok, gyermekjátékok, viccek és rejtvények is. Feltűnő sajátossága – amely ugyancsak a nem Szabadkán való szerkesztést, valamint nyomtatást támasztja alá –, hogy tartalmában nem foglalkozott specifikusan helyi vonatkozású eseményekkel, társadalmi és politikai hírekkel, és a benne publikáló személyek sem helyiek voltak.¹²

A szerkesztésben megállapítható a tudatosság, bizonyos tartalmak állandó sorrendje és ismétlődése. A négy negyedről ívű, azaz nyolc oldal terjedelmű számokat – elenyésző kivétellel – egy-egy alak köre szerveződő, életrajzszerű írás nyitotta meg (1. ábra), melyet változatos irodalmi művek követtek, majd fejtörők zártak. A *Szabadság* szerkesztősége ígéretet is tett a „talány-megfejtők” neveinek megjelentetésére, illetve jutalomkönyvek kisorsolására.¹³ Viszont a helyes megoldások beküldőinek névsorára csupán pár alkalommal bukkanhatunk rá az anyalap *Hírek* rovatában.¹⁴ „Vasárnap» című mellék-lapunk első számában közölt rejtvényekre vonatkozó számos megfejtést kaptunk, melyek közül, azonban teljesen helyes csak Milkó Andor gymn. tanuló megfejtése. Részben helyesen megfejtette még a talányokat: Frank Sándor is” – olvasható a *Szabadság* 1891. július 12-ei lapszámában.¹⁵ A következő közlésre egy hónapi, 1891. augusztus 15-éig kellett várni, amely szintén két helyes megfejtőt nevezett meg:

¹¹ Felhívás előfizetésre. *Szabadság*, 1891. december 29., 1.

¹² Kolozsi Tibor a tartalom és a szerzők, pl. Gaál Mózes, Lauka Gusztáv, Benedek Elek, Ábrányi Emil vagy Porzsolt Kálmán neve alapján szintén alátámasztja a szabadkai kiadás valószínűtlenségét (Kolozsi, 1973: 486).

¹³ Előfizetési felhívás. *Szabadság*, 1891. június 30., 1.

¹⁴ Már az a tény, hogy a megfejtők névsorát nem a *Vasárnap* közölte, ugyancsak alátámasztja azt a feltételezést, hogy a kiadványt nem Szabadkán nyomták.

¹⁵ *Hírek. Szabadság*, 1891. július 12., 3.

Gabányi Árpád.

Ime egy igazi jó ember, a ki még hozzá é dekes ember is.

Jó ember, mert az ellenségei sem mondanak róla semmi rosszat. (Az igaz, hogy nincsenek.) És érdekes ember, mert a nemzeti színházban sikert aratott „Apósok”-nak ő a szerzője.

Milyen utat kellett megtennie, míg idáig jutott! Mennyi tövis és mennyi rózsza egymás mellett azon az úton!

Mikor 1855 augusztus 18-án apává tette a boldogult öreg Gabányit, bizony senki sem sejtette homlokán azt a gyöngéd csókot, melyet a Múza ödölelt. A miút cseperedett, kedve volt a gyerekek fújni, faragni abból azután azt kezdtették, hogy nagy technikai genie. Már kis deák korában mechanikusnak készült s bizony nem törődött a poézissal. Ama véletlenek egyikének kellett közbe jönni, a melyek az emberek élettörténetében néha kéznél vannak, hogy a Múza csókjának a varázsa kirántsa a lelkét a prózaiságból.

Szathmáron történt, a hol két kis fiúnak volt aféle nevelője. Elment a színházba, életében először. Éppen a Vahot „Huszárcsiny”-ét adták. Elkápráztatta a gyönyörűség, lelké-

GABÁNYI ÁRPÁD.

ben fölébredt a megtalált ideálért való rajongása. Attól kezdve mindennapos volt a színházban, oda hordta utolsó garasát is.

A lombikokat, melyek egész világát, jövő reményiségét képezték, félre dobta s elkezdett verselni, szindarabot írni. Tizenhárom éves volt, mikor első verses „színművét” megírta. Nem is lehetett többet bírni vele, minden áron színész, egyedül csak színész akart lenni. Jó édes apja kétségbeesett, hogy mi lesz most már az ő szerett fiából. Az elzúllás sötét kísérteteit látta körülötte s szomorúságában, bánatában azt találta mondani egyszer: „No, édes fiam, semhogy színész légy, akkor inkább lödd főbe magadat!”

S az ideálista gyerekek, a ki csupa szív volt, komolyan vette az aggó szülő intő óvását. Kiment a szatmári temetőbe s ott meglátta magát. Szerencséjére remegett a keze s így csak horzsolta a golyó. Ez a kísérlet észre tértette. Hazament s azt mondta, hogy szegbe esett, az vérezte meg, de csak nem maradhatott sokáig titokban a vértanúsága. Ilyen foku vakszerelem ellen azután az öreg Gabányi sem küzdött tovább. Felhozta a fiát Pestre Paulayhoz s bemutatta

1. ábra: A *Vasárnap* címlapja 1891 szeptemberéből

„Hirsch M. (Budapest) és Reinitz Ida” személyében.¹⁶ A megoldók elenyésző száma, majd a nevek közzétételének elmaradása csekély érdeklődésre enged következtetni. Mégis a *Vasárnap* egy évet sem meghaladó fennállásának és terjesztésének jelentősége a szabadkai sajtótörténet szempontjából kiemelkedő, amely a benne megjelenő vizuális elemek közlésében mutatkozik meg. Viszont érdemes újra kiemelni, hogy a kiadványt minden valószínűséggel nem Szabadkán nyomtatták, mivel a városban a megjelenés időszakában ilyen jó nyomással, ilyen jó minőségű grafikai elemekkel addig még nem készült újság (Kolozi, 1973: 486). Még a fénykép fotomechanikai úton történő másolásának meghonosításáig alkalmazott, metszetek alapján készült grafikákat is alig lelhetünk fel a korabeli helyi sajtótermékekben. A minimális előfordulások is inkább a különböző hirdetményekhez, és nem a cikkekhez, tudósításokhoz társultak. A közvetlenül nyomólemezzel sokszorosítható fotók elterjedése előtt az illusztrációk készítése igen hosszadalmas és munkaigényes volt, amely egy hetente többször megjelenő lap számára nem volt kivitelezhető. Nem meglepő hát, hogy a sokszorosítási technika megjelenése és fokozatos elterjedése idejében képeket jobbára az időszaki lapok és könyvek tartalmaztak (Tasnádi, 2014: 36). A *Vasárnap* megjelenését és megszűnését követő években az egyéb szabadkai időszaki sajtótermékek közül az *Achilles* 1892. július 1-jei számban lelhető fel egy, AW ph. szignóval ellátott, azaz Weinwurm Antal műintézete által sokszorosított felvétel.¹⁷ A fotó a „Magyar Asphalt Részvénytársaság” által készített *asphalt angol versenypálya* Palicson címet viselte, s az „Achilles-Sport-Egylet” és a „Szabadkai Torna Egylet” nyilvános torna- és atlétikai versenyének felhívásához járult. Habár az *Achilles* szerkesztősége és kiadóhivatala Budapesten, az Achilles Sportegyesület titkári hivatalában volt bejegyezve, az említett lapszámot Szabadkán, Székely Simon könyvnyomdájában állították elő (Kolozi, 1973: 462–464). A kerékpárversenyt ábrázoló nyomólemez a szerkesztőség tulajdonát képezhette, mivel azt az 1895. április 1-jei számukban újfent felhasználták.¹⁸ Újabb fénykép a mindössze háromnegyed évet fennálló, helyi és megyei érdekű *Bácskai Szemle* 1893. április 2-ai számának címlapján jelentkezett, mégpedig egy teljes alakos felvétel Vojnich István országgyűlési képviselőről, Szabadka és Baja újonnan kinevezett főispánjáról, ismét Weinwurm Antal aláírásával ellátva.¹⁹ A *Szabadkai Hírlap* 1894. március 25-én, míg a *Bácskai Ellenőr* 1894. április 1-jén, Kossuth Lajos nekrológjában hozta le címlapján az államférfi képmását,²⁰ majd a *Bácskai Ellenőr*ben bukkantak fel újra időszerű, szabadkai eseményekkel vagy szabadkaiakkal kapcsolatos illusztrációk. Az 1895. június 30-ai lapszám a „*Szabadkai Takarékpénztár és Népbank*” arckép leleplezési ünnepélye címet viselő írással nyitott, melyhez két nyomólemezzel készült fénykép társult az intézet alapítójáról, Czorda Bódogról, valamint az intézet volt elnökéről, dr. Guln

¹⁶ Hírek. *Szabadság*, 1891. augusztus 15., 6.

¹⁷ *Achilles*, 1892. július 1., 1.

¹⁸ *Achilles*, 1895. április 1., 1.

¹⁹ Az új főispán. *Bácskai Szemle*, 1893. április 2., 1.

²⁰ Kossuth Lajos. *Szabadkai Hírlap*, 1894. március 25., 1.; Mukits Ernő: Ima Kossuth Lajos halála felett. *Bácskai Ellenőr*, 1894. április 1., 1.

Györgyről. A vezércikkből megismerhető a képek elkészítésének körülményei is.²¹ Újabb felvétel a társadalmi, közművelődési, szépirodalmi és közgazdasági szakközlőnként deklarált újságban 1896. február 13-án, a közigazgatási bizottság ülése kapcsán bukkant fel Gaál Ferencről a 2. oldalon.²² Az 1896. augusztus 16-ai kiadásban pedig a millenniumi ünnepségek alkalmából megrendezett tűzoltó verseny szabadkai szereplőit helyezték a címlapra, köztük ifj. Vojnich Sándort, Vermes Bélát és Venczel Lajost.²³ Az 1890-es években a grafikai elemek sajtótermékekben való megjelenítése jellegzetesen a felvázolt szerkesztési stratégiát követte: a fotók a címdoldalon tűntek fel, legtöbbször portrék formájában, melyek döntően aktuális eseményekhez vagy megemlékezésekhez fűződtek. Szöveg közti előfordulásuk az olvasási szokások átalakulását vonta maga után. Beillesztésük a szelektív, az újdonságokra összpontosító, céltudatosan böngésző olvasóknak kedvezett, ugyanakkor fellazította a betűkkel tömött újságoldalakat, megkönnyítve ezzel a befogadást (Révész, 2016: 230–231). Azonban megjegyezendő, hogy a szabadkai folyóiratokban és hírlapokban ezen időszakban kép és szöveg nem működött egyenrangú információhordozóként, a vizuális megmutatás nem kerekedett felül a szóbeli leírásról. Holott az illusztráció alapvető feladata, hogy a szöveg tartalmi lényegét közérthetően, egyértelműen és hatásos módon érzékeltesse, hitelesen tájékoztasson (Révész, 2016: 234). A jó sajtófotó egyenértékű, de akár kifejezőbb is lehet a szöveges tudósításnál (Németh, 2005: 32). Mégis a fotókhoz tartozó írások gyakran a képen látottakat összegezték, esetlegesen tisztázták annak tárgyát.

A *Vasárnap* a Szabadkai Városi Könyvtárban fennmaradt lapszámaiban²⁴ 98 darab grafikai elem lelhető fel, melyek három csoportra oszthatók az elhelyezkedés szempontjából. A címdoldalon 30 darab (30,61%), a középső, dupla oldalon 59 darab (60,2%), továbbá az egyéb oldalakon 9 darab (9,18%) kép szerepelt. Egy-egy számban átlagosan 3–4 kép kapott helyet.

A címdoldalon előforduló képek 86,67%-a portré, melyek jelenléte a kor külföldi és hazai képes újságainak szerkesztési sajátosságaihoz illeszkedik. Révész Emese ki-jelentése szerint a közéleti arckép a sajtó legelterjedtebb képi műfajának számított. A népszerű közszereplők arcvonásainak közlése emelte a lap presztízsét és olvasottságát (Révész, 2016: 314). Demeter Zsuzsanna fotótörténettel és az első sajtófotókkal foglalkozó tanulmányában fejti ki, hogy az illusztrációk legnagyobb részét a fotomechanikai sokszorosítás megjelenését megelőzően az arcképek adták. Kutatásában a budapesti *Vasárnapi Újság* számait vizsgálva jegyzi meg, hogy a periodika az első oldalán szintén portrét, mellette pedig szöveges élet- és jellemrajzot közölt. „E szerkesztési elv

²¹ A „Szabadkai Takarékpénztár és Népbank” arckép leleplezési ünnepélye. *Bácskai Ellenőr*, 1895. június 30., 1.

²² Közigazgatási bizottsági ülés. *Bácskai Ellenőr*, 1896. február 13., 2–3.

²³ A szabadkai önkéntes tűzoltó testület vezérei. *Bácskai Ellenőr*, 1896. augusztus 16., 1.; Önkéntes tűzoltóink Budapesten. *Bácskai Ellenőr*, 1896. augusztus 16., 2.

²⁴ A *Vasárnap* kizárólag a Szabadkai Városi Könyvtár állományában lelhető fel, ahonnan a legelső, 1891. június 28-ai szám minden bizonnyal hiányzik, mely mellékeléséről a *Szabadság* aznapi számában értesítette olvasóit. 1982 februárjából mindössze egyetlen példány maradt fenn. A heti megjelenést viszont alátámasztja, hogy az anyalap vasárnapi lapszámainak címdoldalán utolsó alkalommal, 1892. március 27-én a „Mai számunkhoz »Vasárnap« című melléklapunk van csatolva” felirat, vagy ennek azonos tartalmú változata olvasható.

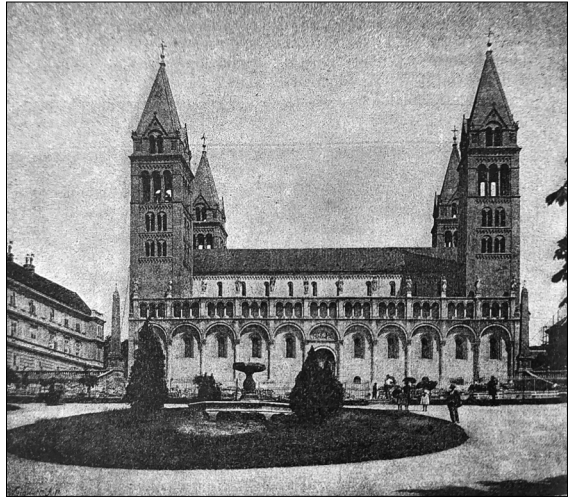
mellett a lap csekély kivételtől eltekintve a századfordulóig kitartott, és évtizedekig politikusok, tudósok, művészek, főpapok, arisztokraták képmásával a címlapján jelent meg” – összegzi megfigyeléseit (Demeter, 1998). Ez az általánosan elterjedt szerkesztési forma az ismert és fontos személyiségek képmásai, s az azokhoz társuló életutakat bemutató kíséző szövegek által a nemzeti identitástudatot is formálták. Kép és szöveg egymást kölcsönösen megerősítő és kiegészítő hatásmechanizmusairól Révész Emese a következőképp fogalmaz: „A kettő kölcsönhatásának köszönhetően a későbbiekben az arckép már olyan ikonikus jelként működik, amely önmagában alkalmas a hozzá kötődő ideológia vagy morális tanítások felelevenítésére” (Révész, 2016: 315). A *Vasárnap* címloldalán felbukkanó, az élet szinte minden területének kiemelkedő alakjai között találjuk Prielle Kornélia színésznőt, Haynald Lajos egyházi személyt, Csukássy József publicistát, Farkas Lujza színésznőt, Zichy Géza gróft, Reviczky Gyula költőt, Reményi Ede zeneszerzőt, Bartók Lajos költőt, Damjanich János honvédet, Gabányi Árpád színészt, Ballagó Mór író, Firczak Gyula görögkatolikus lelkészt, Hegedűs István klasszika-filológust, Wilt Mária opera-énekesnőt, Molnár György színészt, Révész Bálint református lelkészt, Kún Kocsárd gróft, Vaszary Kolos bíborost és hercegprímást, Császka György kalocsai érseket, Csiky Gergely drámaíró, Wenzel Gusztáv jogtudóst és történetírót, Hunfalvy Pál jogászt és lelkészt, Kerkapoly Károly pénzügyminisztert, Albert Viktor angol herceget, Petőfi Sándor költőt és Gönczy Pál pedagógust. Kivételként megemlíthető 1891 egyik novemberi száma, melynek első oldalán az esztergomi bazilika kupolájáról készült grafika látható, míg 1892 két januári és egy februári kiadásának elejére teljes oldalas rajz- vagy festményreprodukciók kerültek. A százalékos megoszlás szerint az illusztrációk 40%-án a kultúra prominensei (irodalmárok, képzőművészek, zenészek, színészek); 30%-án a társadalom és a közélet vezetői, kiemelkedő tagjai; 16,67%-án egyházi tekintélyek, míg 13,33%-án egyéb tartalmak láthatók. A címlapformát illetően a képek 80%-át szöveg közé tördelték be, míg 20%-uk a teljes címlapot elfoglalta. Utóbbi kapcsán Demeter Zsuzsanna emeli ki, hogy a „jó, a szuggesztív, az atmoszféra-teremtő címlapkép feleslegessé teheti a szöveget” (Demeter, 1998). Viszont a *Vasárnap*ban nem érzékelhető erre vonatkozó tudatosság, mivel az előfordulások felében – melyek hat lapszámot érintenek – festményreprodukciók kerültek a címlapra.²⁵ A középső, azaz 4. és 5. oldalon előforduló képek százalékos aránya hasonló megoszlást mutat. 66,1%-uk mellett szöveg is található; 33,9%-uk pedig teljes oldalas elemként szerepel.²⁶ A további oldalakon helyet kapó képek mindegyike szöveg közé került beszerkesztésre.

Kép és szöveg viszonyát tekintve, a kiadványban előforduló grafikák kötődhettek az adott szám írásaihoz, vagy tartalomtól függetlenül állhattak. Az önálló alkotások beépítése feltehetően a nyomdai klisék hozzáférhetősége miatt történt, amelyek kapcsán kizártnak tartható, hogy kifejezetten az újság részére készültek volna. Ez nem meglepő jelenség, hiszen a korszak sajtójában megjelenő képanyag többsége különféle

²⁵ A további lapszámok címlapján az esztergomi bazilika kupolájáról készült kép, illetve Petőfi Sándor és Gönczy Pál arcképe látható.

²⁶ A fentiekben felvázolt százalékos arány nem veszi figyelembe szöveg és kép kapcsolatát.

grafikai albumokból és társ-lapokból származott, esetleg külföldi képeslapokból kölcsönözték. Emellett a képzőművészeti alkotások reprodukálása az olvasóközönség esztétikai érzékét, képzőművészeti fogékonyságát és tájékozottságát hivatott fejleszteni. Azonban azok önálló jelenléte, a hozzájuk fűzött magyarázatok hiányában, kevésnek bizonyultak a műértő közönség nevelésére (Révész, 2016: 14, 245–256). A tartalomhoz kapcsolódó illusztrációk alacsonyabb arányban voltak jelen, melyre a *Vasárnap* képes

2. ábra: A pécsi dóm déli oldala

szépirodalmi lapként való minősítése szolgálhat magyarázattal. A folyóirat viszonylag ritkán közölt aktuális, képekkel ellátott híradásokat, tudósításokat, és a szépirodalmi műveket sem illusztrálták. A kulturális értékek közvetítő képtípusai között gyakoriak voltak a táj- és épületképek, illetve a különböző képzőművészeti tárlatokon készült felvételek,²⁷ melyek a festészettől örökölt témákat örökítették meg a fotográfia eszközeivel (Jalšovszky – Stemlerné, 2000: 9). Az aktuális művészeti eseményekről közölt felvételek szerepet játszottak a magas művészet popularizálásában, mely műalkotások ily módon váltak hozzáférhetővé a szélesebb tömeg számára (Révész, 2016: 14, 30). Fotó-összeállítás tartozott 1891 egyik júliusi számának cikkéhez, melynek szerzője dr. Nyári Sándor, a címe pedig *A pécsi székesegyház (Képekkel.)*. Az épületet kívülről és belülről külön-külön bemutató képek a kapcsolódó szöveg mellett kerültek közlésre (2–3. ábra).²⁸ Ugyanazon év egyik szeptemberi számában a Széchenyi-szobor átadásáról szóló írás és a képzőművészeti alkotásról készült fénykép azonos oldalon jelent meg (4. ábra).²⁹

A képek tördelési okokból többször nem közvetlenül a kötődő tartalom mellett kaptak helyet. 1891 szeptemberének két eltérő számában a *Vasárnap* két képzőművészeti tárlatról is tudósított. Előbb a negyvennyolcas kiállításról, melyhez három képet csatolt: egyet Damjanich Jánosról a címoldalon, az eseményt megörökítő írással egyetben; egyet a Kossuth-terem egyik oldaláról a 4. oldalon (5. ábra), s egyet az aradi vértanúk kivégzését ábrázoló festményről az 5. oldalon.³⁰ Másik lapszámukban a

²⁷ Mindezek a sajátosságok a korszak más, magyar nyelvű képes lapjairól szintén megállapíthatóak. Lásd bővebben: Demeter, 1998; Tasnádi, 2014.

²⁸ Nyári Sándor dr.: *A pécsi székesegyház (Képekkel.)*. *Vasárnap*, 1891. július, 13–14.

²⁹ Anonim: *Széchenyi-szobor a svábhegyen (Képpel.)*. *Vasárnap*, 1891. szeptember, 103.

³⁰ V. B.: *A negyvennyolcas kiállítás*. *Vasárnap*, 1891. szeptember, 81–82.

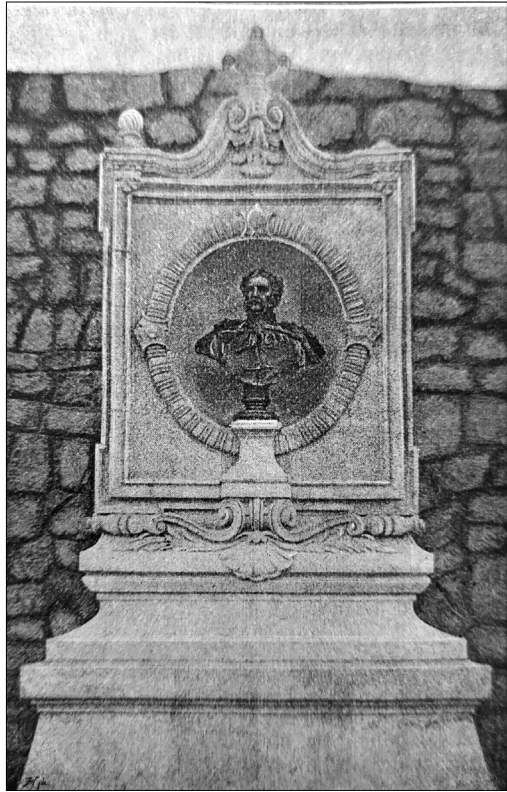

3. ábra: A pécsi dóm belseje

temesvári kiállításról számoltak be, négy felvételt bemutatva – a képaláírások alapján – a csárdáról, az iparcarnokról, Fehértemplom városáról, valamint az Osztrák–Magyar Államvasút pavilonjairól (6. ábra). Az eseményről a 2. és a 3. oldalon olvashatunk, míg a képeket a 4. oldalon láthatjuk.³¹

1891 októberében két lapszámmra kiterjedő, a New York palota pályázatára beadott tizenegy tervrajzból álló sorozat jelent meg eltérő oldalakra beszerkesztve (7. ábra),³² információt szolgáltatva a közönségnek a tervezés menetéről, ugyanakkor lehetőséget kínálva a benyújtott pályaművek értékelésére, az azokról alkotott személyes vélemény kialakítására. Ezáltal a szélesebb publikum is a kivitelezés folyamata részesének érezhette magát. 1891 novemberében négy kép társult a *Képek Esztergomból* cikkhez: a címlapon egy metszet a bazilika új kupolájáról, illetve három fotomechanikai úton sokszorosított fénykép az épület külsejéről a középső dupla oldalon.³³ Olyan eset is előfordult, amikor a kép megelőzte az írást. 1891 egyik augusztusi számának középső dupla oldalán egy teljes oldalas kép került bemutatásra Deák Ferenc budapesti szobráról, és az azt méltató rövid cikket három oldallal utóbb olvashatjuk (8. ábra).³⁴

A felsorolt képek inkább fényképes illusztrációk, mint fotóriportok³⁵, mivel azokat nem a lap megbízásából felkért, hivatásos fotóriporterek készítették a fénykép általi híradás céljából. Esetükben – a kiállításokat bemutató fotósorozatok kivételével – még az eseménykép megnevezés sem állja meg a helyét, mivel a felvételek zöme hiába

4. ábra: Széchenyi-szobor

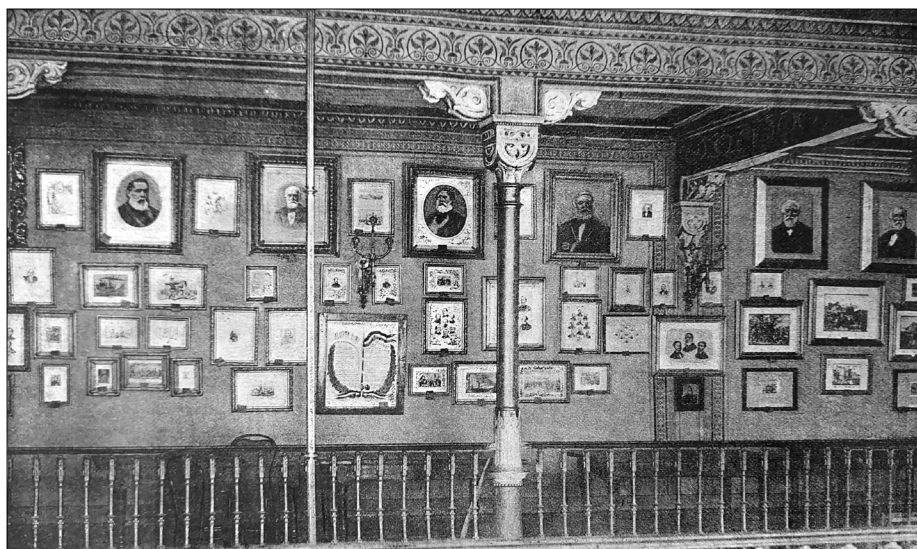
³¹ G. M.: A temesvári kiállítás. *Vasárnap*, 1891. szeptember, 98–99, 100.

³² Anonim: A „New York” palota pályázata (Képekkel.). *Vasárnap*, 1891. október, 106–107., 108., 109., 111.; Anonim: A „New York” palota pályázata (Képekkel.). *Vasárnap*, 1891. október, 114., 116., 117., 119.

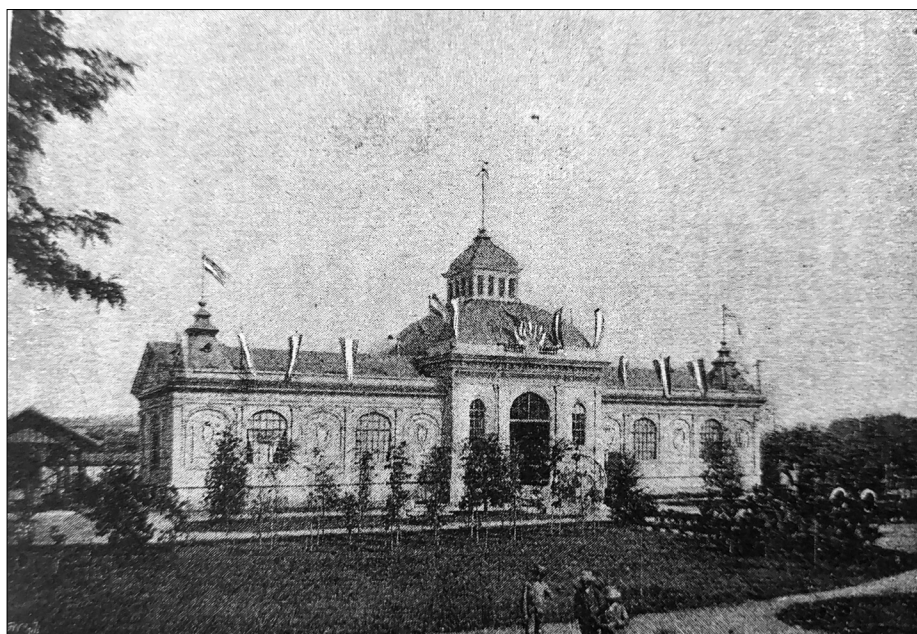
³³ Anonim: Képek Esztergomból. *Vasárnap*, 1891. november, 169., 172–173.

³⁴ Anonim: Deák Ferenc szobra (Képpel.). *Vasárnap*, 1891. augusztus, 52., 55.

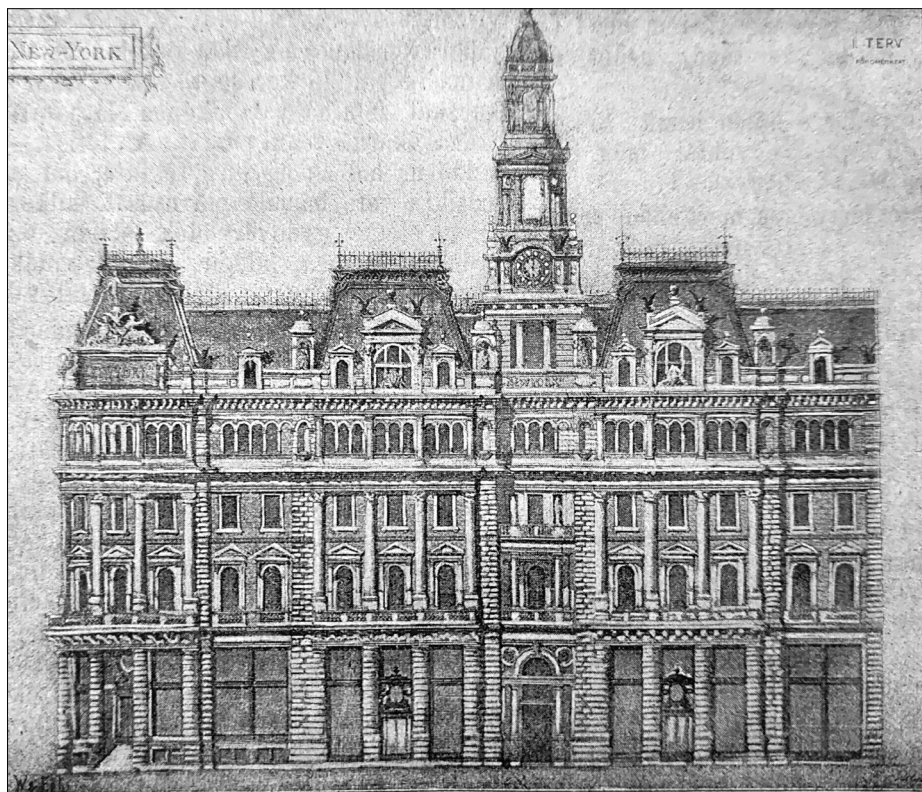
³⁵ A fotóriport – Tasnádi Rita megfogalmazásában – időszerű eseményről vagy aktuális érdeklődésre számot tartó témáról szóló, kifejezetten publikálásra szánt tudósítás, amely elsősorban a fénykép eszközával számol be az adott hírről vagy jelenségről (Tasnádi, 2014: 41).

5. ábra: A negyvennyolcas kiállítás Kossuth-terme

6. ábra: Az Osztrák–Magyar Államvasút pavilonja a temesvári kiállításon

7. ábra: Ulrich Keresztély tervezete a New York palota pályázatán

mutat be az aktuális történések kapcsán érintett személyeket vagy helyszíneket, azok nem feltétlenül a tárgyalt eseményről, vagy azokkal megegyező időben készültek. Nem a konkrét eseményeket, avatási ünnepeket dokumentálták, hanem magukat a kivitelezett műveket. Deák Ferenc ülő szobrát 1887-ben leplezték le, azonban az alkotást a *Vasárnapban* 1891-ben mutatták be képen, mellyel szemben Széchényi István Svábhegyen átadott szobráról időszerű képes tudósítást közöltek, melyen az alkotást örökítették meg. A fotográfiai képriportok és pillanatképek helyett a statikus állóképek és portrék előnyben részesítésére a hosszú expozíciós idő adhat magyarázatot. A dokumentarista képek modelljei jellegzetesen élettelen tárgyak vagy mozdulatlan alakok voltak, hiszen a mozgalmas tömegjelenetek, események reprodukálása még meghaladta a kor technikai lehetőségeit (Révész, 2016: 207).

A *Vasárnapban* megjelenő grafikai elemek kapcsán érdemes megvizsgálni azok eredetét, valamint a sokszorosítási eljárás módjait is. A kiadás éveiben a szerkesztőség ritkán nevezte meg a készítőket: rajzolókat, festőket és fényképészeket. Az esetek mindössze 31,63%-ában találkozhatunk olyan képaláírással, mely jelzi, hogy XY

8. ábra: Deák Ferenc szobra

(eredeti) rajza, festménye vagy tervezete után készült a bemutatott kép, esetlegesen utalva a sokszorosítás módjára is. Néhány alkalommal az alkotó kilétére a képeken elhelyezett szignó derít fényt,³⁶ viszont a fényképek készítőiről – legyen az amatőr vagy hivatásos fényképész – semmilyen adat, utalás nem lelhető fel. Így lehetetlen végigkövetni, hogy hogyan, kik által kerültek a fényképek és rajzok a szépirodalmi profilú lap szerkesztőségébe, majd hasábjaira. Viszont a *Vasárnap* szellemiségét, körülményeit tekintetbe véve, mely szerint nem tekintették elsődleges céljuknak az aktuális, hírértékkel bíró események képes illusztrációkkal történő közlését, feltételezhető, hogy saját fotóriportert sem alkalmaztak.

A sokszorosítási formákról sokszor nehéz dönteni. Ennek legfőbb oka, hogy az új technikák nem váltották le a régebbieket, hanem vegyesen jelentkeztek. A hagyományos lapdúcos fametszet mellett Thomas Bewick találmánya, a tónusgazdag képet nyújtó harántdúcmetset (xilográfia) jelent meg (Révész, 2016: 178, 189). Az indirekt módon, rajz vagy fénykép után készült vonalas fametszetek a magyar sajtótermékekben az 1860-as években jelentek meg (Demeter, 1998). A grafikai sokszorosítás ezen eljárása során az eredeti rajzokról vagy festményekről, majd idővel fotókról is egy másik művész készített fadúca nyomtatási célokra használható metszeteket. A metsző a rajzolt vonalakat meghagyva a képet kivéste, a különböző mélységű, vastagságú és sűrűségű vonalakkal árnyalatokat alakított ki. A falapról ólomból vagy rézből készült

³⁶ A szignók között feltűnik a kor egyik kiemelkedő fametszője, Pollák Zsigmond neve.

kliséket másoltak, de elterjedtek voltak az ún. színező fakszimile metszetek is, amelyek közvetlenül rajz alapján készültek a részek homogén tónusrészletekre való bontásával (Baki, 2005: 10–12; Tasnádi, 2014: 35). A fényképezés technikáját követő évtizedekben a fotók előképekként, grafikai nyomatok közvetítésével juthattak el az újságolvasókhoz (Révész, 2016: 197).

A magyarországi képes újságok reneszánsza a sokszorosított grafika Európa-szerte való megújulásának időszakával esett egybe. A nyomatszám növelése érdekében a fába metszett rajzokat fémalapú klisékre vitték át (Révész, 2016: 189). A képmásolás másik technikai lehetősége az „árnyalatos” képek, azaz kőrajzok (litográfia) voltak. E fotomechanikai úton sokszorosított, vonalas rajzok lemezeit kő- vagy réznyomatú sajtókon állították elő. George Meisenbach rácseljárásos szabadalmi eljárása 1883-ban jelent meg a külföldi és magyar lapokban.³⁷ Alkalmazása során a fényképről rajz, a rajzról pedig nyomóforma, azaz klisé készült, amely közvetlenül együtt volt nyomtatható a szöveggel (Demeter, 1998; Révész, 2016: 178; Tasnádi, 2014: 36). A német nyomdász technikája a fényképek sokszorosításában jelentkező legnagyobb nehézséget, a félárnyalatok hő reprodukálását oldotta meg, valamint lehetővé tette a természetről készült negatívról magasra maratott klisé előállítását (Szilágyi, 1996: 159). A klisé-készítés a századfordulóra széles körben ismert és bevett gyakorlattá lett. Azonban e módszerrel szinte párhuzamosan, 1884-től kezdték el alkalmazni a grafika közbeiktatás nélküli, direkt módon közzétett fényképek terjesztését is.³⁸ A forma szerint egy cinklemezt vontak be fényérzékeny anyaggal, melyre ráfényképezték a sokszorosítani kívánt képet. Az ábrát magas- vagy mélynyomtató nyomdatechnikai eljárással jelenítették meg (Baki, 2005: 13). Elterjedését gátolta a műszaki tudományok fejlettsége, ugyanakkor azon társadalmi megbélyegzés is, mely a fotográfiák „túlzó” valósághűségét fogyatékoságnak tekintette (Révész, 2016: 202). Az újságot olvasó közönség a hírek rajzos illusztrálásához volt hozzászokva, ízlésüket és befogadóképességüket fokozatosan kellett áthangolni az újfajta képekre (Jalovszky – Stemlerné, 2000: 10). Az eljárások közötti versengés célja a lehető legolcsóbb, legnagyobb példányszámú és a legjobb minőségű, a valóságot legjobban reprodukáló kép létrehozása volt (Révész, 2016: 178). A különböző illusztrációtípusok alkalmazási arányainak változását kifejezetten nehéz számszerűen adatolni, csakis hozzávetőleges arányokról lehet beszélni. Felismerésükhöz a rajzoló vagy a sokszorosító cég nyomólemezen előforduló szignója adhat támpontot. Ám a képsokszorosítás tömegessé válásával a kivitelezésben közreműködők – rajzolók, festők, metszők – egyaránt sajátjuknak érezték a sajtóban megjelenő képeket, emiatt lehetőség szerint feltüntették nevüket (Révész, 2016: 209). A *Vasárnap* hasábjain párhuzamosan több technika és metszési mód is beazonosítható. Vegyítésük mutatója, hogy a lap számaiban fellelhetőek olyan esetek, amikor metszetből, fotomechanikai úton sokszorosított rajzból és fényképből álló képösszeállítás

³⁷ Meisenbach autotípiáját elsőként a lipcsei *Illustrierte Zeitung* alkalmazta, a magyar nyelvű újságok közül pedig a *Vasárnapi Ujság* (Demeter, 1998; Tasnádi, 2014: 36).

³⁸ Tasnádi Rita kutatásai alapján a *Képes Családi Lapok* 1883-ban, Demeter Zsuzsanna és Baki Péter véleménye szerint a *Vasárnapi Ujság* 1884-ben közölte az első, direkt módon közzétett fényképet (Demeter, 1998; Tasnádi, 2014: 39–40).

kísért ugyanazon tudósítást,³⁹ vagy amikor az eltérő eljárások azonos oldalon, egymás mellett jelentek meg. Számos esetben lehetetlen dönteni a fényképek közvetlen vagy közvetett módon való sokszorosításáról, mégis az állandó fényképész foglalkoztatásának hiányából kiindulva joggal elvethetők a közvetlenül nyomtatott fotók használatára vonatkozó feltételezések. Megállapításaim szerint a fotómechanikai úton sokszorosított képek felülmúlták a metszetek jelenlétét hozzávetőlegesen 69,37–31,63% megoszlásban. A metszéses illusztráláshoz való ragaszkodás a metszők alkotásai iránt tanúsított művészi értékekben mutatkozott meg, mellyel szemben a (sajtó)fotók érdemét a társadalmi vélekedés az objektivitásban látta meg. A műmellékletek előállítására speciális felszerelést igényelt, emiatt általános gyakorlatnak számított, hogy a képeket nem az újságok kiadója, hanem egy művészeti intézet valósította meg (Révész, 2016: 168). A *Vasárnap* képein leggyakrabban két sokszorosító műintézet aláírása fedezhető fel, kiknek munkáit a fővárosi lapok, köztük a *Vasárnapi Ujság* és az *Ország-Világ* is sűrűn használta. Az egyik Karl Angerer és Alexander Göschl cége, akik 1871-től fotokémiai úton állítottak elő kő- és réznyomó sajtókon keresztül nyomóformákat Bécsben (Demeter, 1998), melyek sarkába az Angerer & Göschl ph. vagy az AG ph. jelzést helyezték. A másik vállalkozás Weinwurm Antal nevéhez fűződik, aki 1889-ben jelentette meg első sokszorosított fényképét. „Weinwurm Antal fényképész első magyarországi chemigraphiai műintézete [...] készít mindennemű czinkedzésű dűczot, autotypia, phototypia, ehemigraphia és ebromotypia útján. Alaprajzok, térképek, hálózatok fotolitografiai úton a legjutányosabb sokszorosítatnak. Külön berendezés házonkívül való fényképfelvételekre”⁴⁰ – népszerűsítette magát a Budapesten dolgozó fényképész 1891-ben elsőként az Építő Ipar újságban. A nevével fémjelzett nyomólemezeket a Weinwurm Antal ph., Weinwurm A ph., AW ph. szignókat használta. Weinwurm műintézete kiemelkedő volt Magyarország területén. Elsőként ott alkalmazták az Angerer és Göschl cég eljárását, mely során a festmények reprodukciót fotográfia közbeiktatásával vitték át cinklemezre. Emellett az 1880-as években egyedül ő dolgozott Budapesten autotípiával, a kép árnyalatait különböző pontokra bontó képsokszorosító eljárással. Meghonosította a kemigráfia vagy cinkográfia módszerét is, amely fotómechanikai úton, savmaratással állítja elő a nyomdai kliséket (F. Nagy, 2020). Azonban a sokszorosítási módok és az azokat végrehajtó intézmények beazonosítása számos esetben lehetetlen, melyet okozhat a szignók kiolvashatatlansága, illetve az elmaradó képaláírások és magyarázatok. Így még bizonyos előképek fotó volta sem állítható minden kétséget kizáróan. Demeter Zsuzsanna e dilemmával találkozva figyelmeztet arra, hogy a forráslehetőségek hiányában csakis arról a grafikáról állítható, hogy fotó alapján készült, amelyek képaláírásában azt közli is (Demeter, 1998). A más illusztrált lapokból átvett képmásokról rendszeresen elhagyták a fotóelőzmény jelölését.

A *Vasárnap* utolsó alkalommal 1892. március 27-én jelent meg a *Szabadság* melléklapjaként. Megszűnéséről semmilyen tájékoztató nem lelhető fel. Fennállása rövid életű volt, jelentősége mégis kiemelkedő, mivel a szabadkai olvasóközönség e szépirodalmi kiadványban találkozhatott először egy sajtóorgánium hasábjain korszerű képsokszorosítási technikákkal és az illusztrálás új formáival.

³⁹ Az esztergomi bazilika képei.

⁴⁰ Építő Ipar, 1891. augusztus 5., 7.

Irodalom

- Baki Péter (2005): *A Vasárnapi Ujság és a fotográfia (1854–1921)*. Budapest: Magyar Fotográfiai Múzeum.
- Demeter Zsuzsanna (1998): A fotográfia megjelenése a magyar sajtóban. *Fotóművészet*, 1998, 1–2.
- F. Nagy Veronika (2020): A századfordulós Budapest megörökítője – 175 éve született Weinwurm Antal fotográfus. *PestBuda*, 2020, 4.
- Jalovszky Katalin – Stemlerné Balog Ilona (szerk.) (2000): *Fénnyel írott történelem. Magyarország fotókrónikája 1845–2000*. Budapest: Helikon Kiadó, 9–12.
- Kolozsi Tibor (1973): *Szabadkai sajtó (1848–1919)*. Szabadka: Szabadkai Munkásegyetem.
- Németh Ferenc (2005): A „fényképész - illusztrátor”-tól a fotóriporterig. Vajdaság sajtófotótörténetének első korszakából (189?-1918). *Bácsország*, 2005, 3 (34): 32–34.
- Révész Emese (2016): *Kép, sajtó, történelem. Illusztrált sajtó Magyarországon 1850–1870 között*. Budapest: Argumentum Kiadó – Országos Széchényi Könyvtár.
- Szilágyi Gábor (1996): *Magyar fotográfia története. A fémképtől a színes fényképig*. Budapest: Magyar Filmintézet.
- Tasnádi Kata (2014): Sajtó és fotó a sajtófotó előtt. A nyomtatott fotók megjelenése a magyar képes lapokban az 1880-as években. *Médiakutató*, 2014, 4: 35–48.

A képek forrásai

1. ábra: *Vasárnap*, 1891. szeptember, 89.
2. ábra: *Vasárnap*, 1891. július, 14.
3. ábra: *Vasárnap*, 1891. július, 13.
4. ábra: *Vasárnap*, 1891. szeptember, 103.
5. ábra: *Vasárnap*, 1891. szeptember, 84.
6. ábra: *Vasárnap*, 1891. szeptember, 100.
7. ábra: *Vasárnap*, 1891. október, 109.
8. ábra: *Vasárnap*, 1891. augusztus, 52.

Prvi ilustrovani dodaci novine distribuirane u Subotici: *Vasárnap* (1891–1892)

Adrienn Károly

Osnovna škola Kárász Karolina, Horgoš, Republika Srbija

Apstrakt

Nedeljnik *Szabadság* (*Sloboda*) je počeo da izlazi 1883. godine, bavio se uglavnom temama iz društva i kulture, ali su se početkom 1890-ih oko njegovog izdavanja javili finansijski problemi. Rešenje za povećanje broja pretplatnika je pronađeno u distribuciji ilustrovanog lista, koji je dobio naslov *Vasárnap* (*Nedelja*), a koji je između 28. juna 1891. i 27. marta 1892. deljen besplatno sa primercima matičnih novina. Ovaj dodatak sa akcentom na lepoj književnosti je zauzeo istaknuto mesto u istoriji štampe u Subotici. Bio je prvi među lokalnim izdanjima u kojem je čitalačka publika mogla upoznati moderne tehnike umnožavanja slika i nove oblike štamparskih ilustracija. Tokom istraživanja smo sistematizovali slikovni materijal dodatka *Vasárnap* i analizirali karakteristike korišćenja fotografija, u okviru čega predstavljamo poreklo objavljenih grafičkih elemenata, procese pravljenja štamparskih klišeja i njihove autore, kao i specifičnosti uređivanja (određivanje položaja unutar novinske stranice, dimenzije, prelom) i sadržaja (predmet grafičkih elemenata, njihova uloga, povezivanje sa sadržajem teksta). Na kraju, na osnovu fotografija, objašnjavamo razlike između pojmova slikovna ilustracija, fotografija događaja i foto reportaža.

Ključne reči: istorija štampe, korišćenje fotografija, ilustrovane novine, *Vasárnap*, Subotica

Vasárnap (1891–1892), The First Picture Magazine (Supplement) Published in Szabadka

Adrienn Károly

Elementary School Kárász Karolina, Horgoš, Serbia

Abstract

The publication of the weekly *Szabadság*, which was launched in January 1883 and mainly dealt with social and cultural topics, struggled with financial difficulties in the early 1890s. The solution to boost the number of subscribers was found in attaching *Vasárnap*, a picture magazine, free of charge to the issues published between June 28, 1891, and March 27, 1892. This, mostly belletristic supplement, played a pivotal role in the history of the press in Szabadka. It was with this supplement that the readership was first introduced to modern photo reproduction techniques and new forms of press illustrations. By systematizing the image material of *Vasárnap* and analyzing the characteristics of the use of photographs, the research considered the origin of the published graphic elements, the procedures of making printing stereotypes and their executors, as well as the characteristics of editing (page setup, size, orientation) and content (subject, role, and relation of the graphic elements to the textual content). Finally, the researcher with reference to the photos differentiates between the concepts of illustrations with photos, event photos and photo reports.

Keywords: press history, use of photos, picture magazine, *Vasárnap*, Szabadka